

MARGARIDA DE PRADES

III. LA REINA. — La reina Margarida, ja vídua, es firmava «Margarita illustrissimi ac magnifici principis et domini Martini felicis recordationis regis Aragonum, Sicilie, Valencie, etc.». No hem trobat fins ara cap signatura seva del vivent del Rei. La rúbrica anava precedida de les paraules «signum» i «Margarita», i després hi havia el seu escut, que era el de la casa de Prades, amb les barres de la casa de Barcelona i les flors de lliri de la casa d'Anjou i amb una creueta a cada angle del romb, del qual té la forma.

Els documents conservats de Margarida del temps que el Rei vivia són en escàs nombre i tots ells es refereixen a l'assignació per a la seva cambra. Són continguts en el registre 2312 de l'Arxiu Reial de Barcelona, juntament amb els documents de Violant, vídua del rei Joan I. Al foli 17 trobem la rúbrica «Illustris Regine Margarite»; el foli 18 és en blanc, i al següent comença l'«Assignatio facta domine regis de .xv. mille florenorum ratione Camere», però la còpia del document no acaba, bé que, per un document posterior, sabem que aquesta assignació fou feta pel rei Martí a la torre de Bellesguard. Per un dels documents d'aquest registre (foli 23^v), ens assabentem que la dida de la infanta Isabel, la filla de Pere III i de Sibília de Fortià, muller després del comte d'Urgell Jaume *el Dissortat*, fou Caterina, casada amb Bernat de Vilalta.

El rei Martí i Margarida visqueren a la torre de Bellesguard fins pocs dies abans de la mort d'aquell. Aquesta torre creiem que fou comprada pel Rei el 1408, i és ell qui li donà el nom.¹ El 15 de desembre d'aquell any en comunicà la compra al procurador reial de Mallorca.² Una vegada adquirida aquesta possessió, el rei Martí hi féu fer obres.³ Ja veurem més endavant com la torre de Bellesguard fou deixada, en morir el Rei, a Margarida, i sabem que Violant, vídua de Joan I, morí a Bellesguard el 3 de juliol de 1431.

Els comptes del Mestre racional exhumats per Daniel Girona i Llagostera en el seu *Itinerari del rei Martí* consignen la presència del Rei i de Margarida a Bellesguard fins al dia 25 d'octubre, que la Reina anà a Montserrat.⁴ Estigué de retorn a Barcelona l'endemà, i la Ciutat li féu

1. En els documents, fins i tot els llatins, veiem sempre anomenat aquest lloc "torre de Bellesguard"; només en un lloc (Arxiu del Regne de València, reg. 9813, fol. 3v) és designat com "Turri pulchri aspectus".

2. A. C. A., reg. 2252, fol. 8v. Nota treta de l'*Itinerari del rei Martí*, publicat per DANIEL GIRONA I LLAGOSTERA, pág. 220.

3. A. C. A., reg. 2251, fol. 135. Nota treta del treball de F. CARRERAS I CANDI, *Bellesguard, real sitio de Martín I*, publicat al "Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona", 1901, pág. 55.

4. El dia 8 del mateix mes havien anat a Montserrat el papa Benet XIII, el Rei i dotze cardes.

una rebuda solemne, a instàncies del rei Martí i malgrat l'oposició dels Consellers, que allegaven, per no fer-la, el dol a causa de la mort de l'infant Martí, rei de Sicília.⁵ Des de llavors els comptes del Mestre racional deixen de consignar dades sobre la residència de Margarida.

Al cap de poc temps, Martí, seguint el costum dels altres monarques catalans, assignà a Margarida unes quantitats, a fi que pogués sostenir casa. La quantitat fou de quinze mil florins l'any, pagadors en quatre terminis.⁶ D'acord amb la concessió, cada florí seria computat a raó d'onze sous «tal com corren avui en la plassa». Aquests quatre terminis vencien per Sant Miquel de setembre (el primer termini s'havia de pagar de seguida, puix que ja havia passat el dia de Sant Miquel), per Nadal, per la Resurrecció del Senyor i per Sant Joan. Per tal de poder fer efectiva l'assignació dels quinze mil florins, el rei Martí concedí a Margarida garanties sobre les rendes reials d'Aragó, les quals podria vendre i arrendar. La carta de concessió va dirigida en primer lloc al comte d'Urgell, com a «governador general de tots els regnes». Aquestes garanties foren concedides el dia primer de gener de 1410, però abans, el 20 del mes anterior, el mateix Rei havia concedit a Margarida, en paga dels quinze mil florins anuals, les rendes de les moreries i de les aljames de jueus d'aquell regne. El dia 2 de gener amplià les garanties amb les rendes del regne de València,⁷ i el dia 15 li prometé que li garantiria el pagament dels quinze mil florins tan bon punt li retornessin els béns sobre els quals Martí de Sicília imposà censals morts (hipoteques) per a respondre dels cinquanta mil florins promesos a la seva muller en contreure matrimoni.⁸ Potser les rendes procedents de Sicília, que sempre foren l'ingrés més sanejat de Margarida de Prades, tenen llur origen en aquesta darrera concessió.

Ben aviat es veié que les esperances de successió que concebé el rei Martí en contreure matrimoni amb Margarida eren illusòries, i es formaren a la cort diferents partits, cadascun dels quals prestava suport a un pretendent diferent. El partit que tenia més afiliats era el del comte d'Urgell, i a ell s'ha dit que pertanyia la nostra Margarida.⁹

Per si tenien un altre fonament que les dites de mossèn Borra a Lorenzo Valla, aquest seria el moment de donar detalls de les relacions sexuals del rei Martí amb Margarida, i dels aliments i tractaments que proporcionaren al Rei algunes de les dones de la cort, entre elles la comtessa mare d'Urgell, encaminades a la consecució del fill que assegurés la successió.

El dia 12 de maig de 1410, no sabem per quins motius, el rei Martí, Margarida i la cort es traslladaren des de Bellesguard al monestir de Vall-

nals, segons una nota treta de l'arxiu del Monestir i publicada per FAGES en la seva *Història de Sant Vicenç Ferrer*, traducció castellana (València 1903), I, 220.

5. *Ceremonial dels manífics Consellers i regiment de la Ciutat de Barcelona*.

6. A Mata d'Armanyac, primera muller de Joan I, li foren assignats cent mil sous anuals de drets de cambra, garantits amb les rendes de Cervera, Manresa, Berga i Torroella de Montgri. Cf. AUREA JAVIERRE, *Matha de Armagnac* (Barcelona 1930), 7.

7. D'aquestes rendes devia formar part la quantitat de dos mil dos-cents florins que li lliurà el receptor del maridatge en el regne de València, Francesc Martorell (Arxiu del Regne de València, secció del Mestre racional, volum 9813, carta reial 7), i cinc mil cinc-cents sous per a vels i joies (*Ibid.*, fol. 13v).

8. A. C. A., reg. 2372, fols. 19-32.

9. LLUÍS DOMÈNECH, *La iniquitat de Casp* (Barcelona 1931), 172.

donzella, als afores de Barcelona, del qual era abadessa la tia materna de la Reina. Allí el Rei emmalaltí, i el dia 31 del mateix mes morí.¹⁰

El mateix dia de la mort, el rei Martí havia proveït a l'avenir econòmic de Margarida, deixant-li, en una espècie de codicil, els seus béns mobles i les seves joies, el palau menor i la casa de Bellesguard. Consignà que la donació no seria revocada encara que sobrevisqués a la malaltia, però que seria invalidada en cas de morir Margarida abans que ell. D'aquesta donació per a després de mort no en coneixem l'original, ni tan sols una còpia autèntica; només posseïm la còpia del foli 66 del registre *Diversorum secundus* de l'Arxiu Històric de la Ciutat, de Barcelona, i hom l'esmenta en un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó al qual després farem referència. L'acta original fou firmada pel rei Martí i, com a testimonis, per fra Miquel Quintana, confessor del Rei i elegit abat de Monreal, al regne de Sicília; fra Berenguer de Rajadell, abat de Ripoll; el noble Roger de Montcada, camarlenc o majordom reial; Guillem Ramon de Montcada; Francesc d'Aranda, donat de Portacoeli, aquell home intrigant i libidinós que tant influí en la solució del compromís de Casp; Lluís d'Agulló, cambrer del Rei, i Rois de Liori. El notari autoritzant fou el protonotari reial Ramon Sescomes, el mateix que prengué acta d'aquell fet nebulós en què el rei Martí, a la pregunta del conseller Gualbes si estava conforme que fos successor seu aquell a qui de dret i per justícia correspongués la Corona, contestà «hoc». Ramon Sescomes es titula en aquesta signatura, no solament protonotari reial, sinó també notari públic per l'autoritat reial a totes les terres i dominis del rei de Catalunya-Aragó.

Hom entengué sempre que en aquesta donació anaven inclosos els béns i les joies que deixà l'infant Martí, fins i tot els que radicaven a Sardènia. Es veu que hom considerava que el rei Martí havia estat l'hereu del seu fill.¹¹ Per aquesta donació ens assabentem que, en morir, el rei Martí tenia les joies empenyorades i, bé que dóna facultat a Margarida per a desempenyorar-les, no diu amb quins diners podrà fer-ho.

Al cap de pocs mesos, el setembre, la reina Margarida procedí a inventariar els béns mobles que es trobaven al palau major, a la llibreria, a la capella reial i al guarda-roba del rei Martí. Aquest inventari emplena, ell tot sol, un dels registres de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el núm. 2326, i ha estat publicat per Jaume Massó i Torrents a la «Revue Hispanique».¹² Al foli primer trobem l'encapçalament: «Translat del inventari fet dels llibres los quals eren del molt alt e excellent príncep lo rey en Martí de gloriosa recordació, los quals són pervenguts a la senyoria de la molt illustra senyora la reyna Margarita muller sua a la qual per certs títols pertanyen».

Aquesta fórmula es va repetint a la capçalera de tots els apartats. Al foli 44 comença l'inventari de la capella del palau major. Suposem que es refereix a la de santa Àgueda. Aquesta part d'inventari fou suspesa i represa diverses vegades dins el mateix mes de setembre.

El dia 17 del mateix mes fou començat el del contingut de tots els baguls

10. Reg. 2591, fol. 68v.

11. A. C. A., reg. 2355, fol. 153.

12. Volum primer dels corresponents a l'any 1905, pàg. 413.

del guarda-roba, que eren en nombre de trenta-vuit. Aquesta part de l'inventari conté: catifes, mobles, draps de ras, tovalloles, canelobres, etc. Al foli 130 comencen a consignar-se les relíquies, i al 138 «los béns liurats a la senyora reina per Ramon de Sentmenat», entre els quals hi ha «un cofre amb caixons de fust» contenint ganivets, capells i llibres, entre altres coses. Més endavant donarem compte de l'ús que Margarida féu d'algun dels llibres.

De poc serví a la Reina la formació de l'inventari, puix que, en morir el Rei, els marmessors no trobaren prou capital per a pagar els deutes i per a les despeses dels funerals, i per això s'empararen de les joies del palau abans que Margarida formalitzés l'inventari, i les lliuraren a la Diputació en penyora d'un préstec de deu mil florins que aquesta Corporació els féu, mitjançant un altre inventari. El dia 4 de juny, o sia quatre dies només després de la mort del Rei, la Diputació acordava el préstec, i el dia 6 es féu aquest inventari.¹³ Com a custodi dels béns donats en penyora fou designat Ramon Desplà, que devia ésser germà del Joan Desplà ex-tresorer reial, i que, pel testament de 1407, havia estat autoritzat a emparar-se dels mobles, joies i fruits de l'herència. Les coses donades en penyora a la Diputació foren venudes, d'acord amb els marmessors, el 1421, regnant Alfons *el Magnànim*.

Els marmessors del rei Martí no en tingueren prou amb els deu mil florins que prestà la Diputació, i, amb la garantia de les joies i dels llibres, acudiren al Parlament de Catalunya, que es trobava reunit amb motiu de proveir a la successió a la Corona i al govern del país, i aconseguiren un altre préstec d'onze mil florins, acordat a la sessió del dia 30 de maig de l'any següent.¹⁴

FÈLIX DURAN I CAÑAMERAS

Biblioteca Universitària, Barcelona.

13. J. MIRET I SANS, *Llibres i joies del rei Martí, no inventariades en 1410 per la reina Margarida*, article publicat al "Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona", 1909, pág. 187 ss., i 1900, pág. 215 ss.

14. Actes del Parlament de Catalunya publicades dins la "Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón", I, 138.

NOTA. — La continuació d'aquest treball — quatre capítols titulats *La vidua, El matrimoni secret, La catàstrofe econòmica i civil de Margarida i La monja* — es publicarà a part, juntament amb els tres capítols apareguts al BSCEH, sota el títol de *Margarida de Prades*.